

**Ukrajinistika:
minulost, přítomnost,
budoucnost III**

**Україністика:
минуле, сучасне,
майбутнє III**

**Ukrajínistika:
minulost, přítomnost, budoucnost III**

**Україністика:
минуле, сучасне, майбутнє III**

Literatura a kultura

Література та культура

Kolektivní monografie věnovaná 20. výročí zahájení výuky
ukrajinštiny jako studijního oboru na Filozofické fakultě
Masarykovy univerzity v Brně

Колективна монографія, присвячена 20-річчю україністики
на Філософському факультеті
Університету імені Масарика в Брно

Brno 2015

Obsah — зміст

Привітання авторам колективної монографії «Україністика: минуле, теперішнє, майбутнє. Мова. Література. Культура» (Борис Зайчук, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Чеській Республіці)	13
Literárněvědná a kulturologická ukrajinistika: šíře a hloubka (I. Pospíšil)	15

Literatura — література

Валерій Бедрик

Українська курйозна поезія в літературознавчому дискурсі	21
--	----

Валентина Біляцька

Художня антропологія історичних романів у віршах Леоніда Горлача	29
--	----

Вікторія Біляцька

Культурологічна рецепція історичної постаті та літературного образу П'єра Абеляра	37
--	----

Зоряна Василько

Мовосвіт природи у збірці Л. Костенко «Річка Геракліта»	45
---	----

Оксана Векуа

Фольклор як джерело жанрів, ідей та образів у творчості українського поета-шістдесятника Миколи Вінграновського	53
--	----

Тања Гаєв

Історія ізучавања и предавања украјинске књижевности на универзитету у Београду (Србија)	61
---	----

Надія Гаєвська — Олена Гаєвська

Наталя Кобринська і слов'янський світ	69
---	----

Анатолій Гуляк

Образ автора та авторська образність у літературному творі	75
--	----

Юлія Драгойлович

Тіло під художнім прицілом в антиутопії «Хронос» Тараса Антиповича	87
--	----

Галина Жуковська

Екзистенціальна проблематика в романі Оксани Забужко
 «Музей покинутих секретів» 97

Теодозія Зарівна

Війна як втілення пекла і мир як неусвідомлений рай. Територія мови
 (за творами «Морфій» Щепана Твардоха, «Книга забуття» Василя
 Слапчука, «Вірші з війни» Бориса Гуменюка) 105

Тетяна Качак

Актуальні проблеми дослідження сучасної української прози для
 дітей та юнацтва 113

Віталіна Кизилова

Специфіка моделювання персонажів у фентезі для дітей та юнацтва .. 121

Ніна Козачук

Антиколоніальні мотиви у драмі «Олена Степанівна» Олеся Бабія 129

Юлія Коруняк

Народнопісенна поетика шевченківського тексту в літературознавчому
 мисленні М. Коцюбинської 137

Оксана Кушнір

Українська література у словацькому контексті: пресовий дискурс 145

Микола Легкий

Проза Івана Франка: діалоги епох, діалоги культур 153

Олеся Мединська

Знаки книжної культури в романі-хроніці Валерія Шевчука
 «Тіні зникомі» 163

Михайло Наєнко

«Записки из мертвого дома»: имперские корни и украинская корона .. 171

Ольга Настенко

Вивчення звукового складу поетичного тексту як наукова проблема .. 183

Оксана Олійник

Символіка художнього простору в українських народних чарівних
 казках (семантичний аспект) 191

Наталія Орнат

Екзистенційний мотив відчаю в структурі романів Полі Гоявічинської
 «Райська яблуня» та Ірини Вільде «Сестри Річинські»
 (порівняльний аспект) 199

Крістінія Паладян

Початки верлібру в українській і румунській поезії 203

Олег РарицькийРеконструкція творчого процесу шістдесятників за матеріалами
художньо-документальної прози 213**Данило Рега**

Слов'янський варіант футуризму: питання самовизначення 221

Наталія РезніченкоХудожня специфіка української інтелектуально-психологічної прози
для дітей другої половини ХХ століття 229**Руслана Ріжко**

Поетичний текст як модель ідіостилістичної картини світу 237

Ірина Романчук«Фемінне» та «феміністичне» в сучасній українській та словацькій
жіночій прозі 245**Людмила Ромас**Художнє моделювання історії в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки» та
однойменному романі Ю. Мушкетика 253**Ірина Рудник**Пейзаж як концептуально-композиційний елемент ліричної прози
Дніпрової Чайки 261**Валентина Сребнюк**«Апокрисис» Христофора Філалета в українсько-польському діалозі
кінця ХVІ ст. 269**Іван Теплий**

Перекладацький дискурс Івана Франка (на матеріалі чеської мови) 277

Марія ЧерняєваПаратекстуальність у ліриці Б. Олійника: відношення
«заголовок-текст», «епіграф-текст» 285**Катерина Шабаль**Діалог історії та сучасності, політики й духовності в романі
«Мандрівки до Аберфайлю» Романа Іваничука 291**Алла Швець**

«Наша духова зв'язь щораз міцніше» (Наталія Кобринська та Чехія) 299

Юлія Юсип-Якимович

Слов'янський літературний символізм: фоносемантична поетика
звукowego пейзажу 307

Жанна Янковська

Від «божого чоловіка» до «перебенді»: рецепція архетипного образу
кобзаря в українській літературі 30–60-х років XIX століття 315

Юлія Ященко

Діалог рустикальної й модерної традицій в письмі Е. Андіївської 325

Autoři — авторы 333

Kultura — культура**Оксана Галайчук**

Військові мотиви княжої доби в українських колядках і щедрівках
парубкові 341

Инна Грубмайр

Направления работы Архива русской и украинской эмиграции
им. Е. И. Лодыженской 351

Грина Довгалюк

Наукове товариство імені Шевченка та фонографування 359

Галина Коваль

Календарно-обрядовий поетичний текст і ритуал: співвідношення
та взаємозв'язок 367

Галина Корбич

Досвід новочасності в українській культурі початку XX та початку
XXI століть. Синхронізація націєтворчих пошуків 375

Кристина Кузнєцова

Загадкова дволикість отруйних рослин у народній уяві слов'ян 383

Вікторія Курченко

Володимир Джус — засновник Українського Інституту Америки.
Документи братства колишніх вояків з 1944 року 393

Дануше Кшицова

Проблеми изучения украинской культуры 405

Мар'яна Левицька

Проблемні питання історії українського мистецтва XIX століття.
Присутність чи відсутність в центральноєвропейському контексті? . 415

Оксана Левчук Етноестетика образу коня в українських народних піснях	425
Наталія Лісняк Образний потенціал назв дерев у народних піснях лемків	435
Людмила Одинецька Соціоморфна метафора як засіб концептуалізації суспільно- -політичних процесів в Україні	443
Олег Павлів Культурно-освітня діяльність української студентської міжвоєнної еміграції в Празі (1921–1939)	451
Анастасія Панкова Особливості системи міфологічних персонажів у сучасному фольклорі скарбощукачів (варіативність та функції)	455
Уляна Парубій Варіативність замовлювально-заклинальних текстів у селах Західної Бойківщини	463
Ольга Петришина Релігійно-філософський дискурс проповідницької творчості Йосифа Сліпого у контексті діалогу епох	471
Наталія Поплавська Українська публіцистика кінця XVI – поч. XVII ст: теорія та суспільні виклики	479
Янко Рамач Видання Руського народного освітнього товариства в Югославії про українців Галичини (1921–1941)	487
Зоя Рожченко Листи до невідомого	497
Олена Романенко Львів як кітч: сакральне vs профане у змалюванні міста Львова в українській літературі XX століття	505
Галина Синоруб Виклики сучасної української аудиторії: візуальний контент у кросмедійній історії	513
Ганна Сокіл Українсько-чеські контакти в Науковому товаристві імені Шевченка на порубіжжі XIX – першої третини XX століть: фольклористичний аспект	521

Людмила Сорочук Діаспорна культура як феномен закордонного українства	531
Taťána Součková Ukrajinci v České a Slovenské republice – etnická identita v proměnách doby	539
Milan Strmiska Polská menšina v Žytomyrské oblasti	543
Александра Фабішікова Сучасна ситуація українців і русинів у Словаччині. Функціональні сфери вживання русинської та української мови на території Словацької Республіки	551
Марина Юр Сучасні культуротворчі процеси у художньому просторі мистецтва України	559
Katarzyna Jakubowska-Krawczyk Wymiar społeczno-polityczny współczesnej ukraińskiej sztuki sakralnej ...	567
Autoři — автори	575

Оксана Векуа

Фольклор як джерело жанрів, ідей та образів у творчості українського поета-шістдесятника Миколи Вінграновського

У статті мова йде про народнопоетичні традиції у формуванні літературно-естетичної концепції Миколи Вінграновського. Фольклорна основа проявляється головним чином на рівні поетичних жанрів, що глибоко коріняться в українському фольклорі — ліричній пісні, колискової, дитячої співомовки. Аналізується українська фольклорна спадщина, що є постійним джерелом живлення творчості поета.

Ключові слова: поезія, творчість, фольклор, лірика, образ, пісня, мотив.

Стильові особливості чи національні риси утворюють на різних історичних етапах різне поєднання норм художнього мислення певного періоду. До того ж кожне покоління вносить щось своє в поняття національного стилю, так само як письменник, виростаючи з традиції, може її суттєво оновити, поєднуючи «індивідуальне художнє бачення з історично існуючим». Наприклад, народнопоетичні мотиви, символіка, характерні стильові прийоми відродилися в художньому переосмисленні в поезії М. Вінграновського. Віковічні традиції українського фольклору знайшли тут благодатний ґрунт для свого розвитку. У М. Вінграновського фольклор — один із естетичних критеріїв духовного багатства й краси як самого поета, так і його ліричного героя. Ця краса повністю відповідає її народному розумінню й розкривається за допомогою народнопоетичних засобів. Зовсім не випадково в доробку М. Вінграновського таке потужне місце займає колискова пісня, а також «дитяча» поезія. Жанр колискової — суто фольклорний, але він має досить потужну літературну традицію («Місяць ясененький...» Лесі Українки, «Коліскова» Максима Рильського). Колискова пісня у М. Вінграновського дає можливість йому як поетові використати улюблений образ: «Спи, моя дитинко, на порі. Тіні сплять і сонна яворина... Так, як небо в нашому Дніпрі, так в тобі не спить хай Україна».

«У Вінграновського — нічого «спеціального», а все — «само по собі»: є, існує, битійствує, дихаючи і переливаючись звуками — запахами — барвами, як і в реальному світі. «У срібне царство цвіркунів / Од вітру голутого / упав

інжир, і розімлів, і не сказав нічого» — «Ластівко біля вікна, ластівко нашої хати, що тобі, ластівко, дати: меду, борщу чи пшона?» — «Приспало просо просеня й попростувало просо, де в яміці спало зайчення і в сні дивилось косо... «Чорний кіт ішов по льоду, залишаючи чорний слід, за котом ішла весна. І безумно, безумно жаль було лелеку з косою на плечі, який, напившись води з глека, сидів на спориші і думав, як «пропало десь далеко / Все, що косити мав. / Пропало десь далеко. / не видно вдень — вночі... / І плакав наші лелека / З косою на плечі», — тоскне відлуння ще незнаной «по життю», але, либонь чи не вродженої Туги людини За Несправдженем...» [6, 185].

Про М. Вінграновського як про людину, що «сіла не в той літак», можна писати окрему розвідку, а також про історію, що приписала йому роль «не на його амплу».

Колискові пісні — джерело ніжності й любові, людяності й добра. Звертання до дитини з умовлянням спати, прохання до природи оберігати сон дитини, оспівування дитини та її майбутнього — становлять зміст цих пісень.

Із колискової пісні видно, як жінка-мати виливає свої думи, свою тугу в рядки журливої пісні. У ній — скарги на гірке життя, вболівання за майбутнє дитини, материнська тривога, благаання щастя-долі, добра-здоров'я своєму рідному дитинчаті. Саме тому колісанкам властива значна стійкість, що дозволяє припустити генетичну спільність цієї пісні із замовляннями. М. Вінграновський талановито трансформує ці фольклорні моменти у своїх поезіях. Наприклад,

у народній пісні:

*Коли б спало, щастя мало,
Коли б росло, не боліло
На головку і все тіло.
(«Щука-риба в морі грає»)*

*Ой щоб спало — щастя мало,
Коли б росло — не боліло,
На серденько не скорбіло!
Ой рісточки у кісточки,
Здоров'ячко на сердечко,
Розум добрий в головоньку...
(«Ой спи, дитя, без сповиття»)*

у М. Вінграновського:

*Спи, моя дитинко на порі.
Тіні сплять і сонна яворина...
Так як небо в нашому Дніпрі,
Так в тобі не спить хай Україна.
(«Перша колискова»)*

*Щаслився ж і цвіти, метелику малий,
На долю і на волю тополину,
Понад Дніпром, де сонце, де орли,
Понад Дніпром, на світ, на Україну.
(«Величальна колискова»)*

Ми не знаходимо в аналогіях якихось зримих образних зіткнень, але настроїв ніжності, щирої любові в поезії М. Вінграновського переданий за

допомогою повторів, характерних для коліскової. Та й засоби ліризації подібні. Але головне — той морально-етичний комплекс, який єднає народний твір із літературним.

Відомо, що коліскова пісня прищеплює дитині любов до праці, пошану до батька, матері, старших, впливає на вироблення її характеру. Ці прості й прозорі пісеньки, говорячи словами Івана Франка, «*вкорінюють у нашої душі любов до рідного слова, його краси, простоти і чарівної милозвучності*».

Коліскова М. Вінграновського за етичною настановою та рівнем художньої майстерності, стоїть на високому щаблі. Виразна ритміка, звучні рими, влучні метафори надають їй особливої чарівності.

Досить часто в народній колісковій зустрічаються описи природи, без яких не мала б тієї чаруючої сили українська народна поезія. М. Вінграновський не відступає від цієї традиції:

у народній пісні:

*Справлю я ту колісочку
Та й поїду на дубочку,
Сонце зійде — обігріє,
Роса впаде та й скупає,
Листок впаде та й накриє,
Вітерць стане — заколише,
Птах прилетить — заспіває.
(«Люлю-люлю, мій синочку»)*

у поета:

*...Степ даленіє в рябе,
Дихає спеченим духом.
Дим засипа з колоском,
Сплять жеребці і кобили,
Спить у траві молоко...
...Бринзою пахне роса,
В меду злипаються очі.
Бог прикотив небеса
Темною хмарою ночі.
(«Скіфська коліскова»)*

Природа виступає помічницею матері. Олюднення природи, схилення перед її силами, чекання допомоги від неї своїм корінням сягає у сиву давнину. У колісковій Миколи Вінграновського світ навколо дитини густо заселений. Принцип антропоморфізму стає провідною ознакою твору. Автор «Скіфської коліскової» мислить метафорично: у нього «їдуть в поля жита», «тіні сплять і сонна яворина», «Капле сон сріблястий», «дим засина». Важливо те, що в митця епічний елемент сильний, бо його коліскова, звичайно, є оповіданням, в яке входить діалог, поширений опис, пронизаний ліричним струменем.

Явище варіантності досить типове для фольклору. Воно часто зустрічається і в коліскових піснях. М. Вінграновський часто варіює думку, образ на площі однієї поезії. Так, у «Величальній колісковій» маємо:

I варіант
(5, 6 строфи вірша)

*В білій льолі люлі
Спатовьки — спатулі, —
Тато-мама, тато-мама
Колисали... Цілували...
Обнімало небо
Білу хмару.
Обнімало море
Хвилю кару.*

II варіант
(8, 9 строфи вірша)

*В білій льолі люлі
Спатовьки — спатулі, —
Тато-мама, тато-мама
Цілувало небо
Білу хмару.
Цілувало море
Хвилю кару.*

Усі образи народних коліскових пісень виписані пензлем щедрої любові: дитина, батько, мати, сон, дуб, рідний край. М. Вінграновський творить свої образи, але їх ряд близький до народних: дитина, яворина, Дніпро, Україна, сон, тато, мак. І над усіма цими образами, як у народній пісні, так і в поета — величний образ жінки-матері. Якщо пильніше вслухатися в народну колісанку, можна відчувати, що крім родинно-побутових мотивів, які є провідними, звучать також мотиви соціальні.

*Ой люлі-люлі, бай.
Біжи дровець нарубай,
Водиченьки принеси
Та ще й Галю колиши.
(«Ой люлі-люлі, бай»)*

*Колисала би-м тя
І во дні і вночі,
Кеби-м ся дожила
Од тебе помочи.
(«Колисала би-м тя»)*

Ці ж мотиви звучать і в Миколи Вінграновського:

*Гиля, моє скіфеня,
Гиля на вичику шкіри.
Гиля в сідло на коня —
Меч свої зуби ошкірив.
(«Скіфська коліскова»)*

Але в поданій строфі звучать уже й громадські мотиви (згадка про коня та меч). Поету вдалося передати войовничий дух скіфського племені, його любов до волі та широкого степу.

У клубок згадки про дитинство вплітається нитка маминої пісні. Це ніби переливання емоційної пам'яті в категорію історичної пам'яті.

У митця глибина його поетичної душі здатна не лише доторкнутися до давно пережитого, а й відразу ж відреагувати, тобто реалізувати це в поезії. М. Вінграновський, очевидно, не раз повертався до цієї теми.

*Спи, моя дитино золота,
Спи, моя тривого кароока, —*

читаємо в «Першій колисковій». Перед нами та ситуація, яка добре відома читачеві уже з творів інших поетів (Лісії Українки, А. Малишка), котрі вдавалися до цього фольклорного жанру, а саме — умовляння матері, щоб дитина заснула. У творі функціонують фольклорні зачини, безпосереднє звертання до дитини, повтори. Мова твору надзвичайно мелодійна.

Безмірна материнська любов, що її ввібрала в себе народна колискова, викликала до життя слова, сповнені ніжності. Пестливі форми підсилюють емоційність цих пісень. Часто в колісанках зустрічаємо слова *головочка, калиночка, пісочок, вітрець, колісочка, дубочок, синочок, малесенька дитиночка* та ін. У Миколи Вінграновського маємо: *гіллячко, маленький, скіфеня, ніженька* та ін. Ці фольклорні засоби інтимізації ліричного почуття органічно пульсують у новітньому контексті, підсвічуючи глибоко особистісне почуття вселюдським, що має уснопоетичну традицію. Звідси майстерно проведена поетом незрима нитка зв'язку: мати-дитина й світ, а тому й настрої, лагідний, гармонійний.

Особливу увагу в поетичній мові цієї поезії слід віддати епітетам. У М. Вінграновського епітет емоційно забарвлений: одні з них сприймаються як чисто фольклорні (*золота, тепла, голуба*), інші — як літературні. Наприклад, у словосполученні «тривого кароока» є елемент фольклору, але він залишається надбанням новітньої поезики завдяки незвичайному поєднанню з означуваним словом. Отже, як бачимо, М. Вінграновський цікаво поєднує в одному контексті літературні та народнопоетичні образи. Це ще раз підтверджує думку про те, що не лише фольклор формував поезику автора. Тут відчувається серйозна літературна школа.

У «Першій колисковій» поет відразу після інтимної оповіді переходить на ноту патріотичну. Образ рідної землі, України, Дніпра, ота «сонна яворина» локалізують загальнолюдські почуття й екстраполюють їх на наші.

Поезії «Скіфська колискова» та «Величальна колискова» цікавлять нас насамперед тим, що художник уміло використав фольклорні принципи звуконаслідування: асонанс, алітерацію.

*Коліскова котить себе.
В голосі колеса сухо.
Степ даленіє в рябе.
Дихає спеченим духом.
(«Скіфська колискова»)*

М. Вінграновський вдається до алітерації «к-с-к-т-т-с-к-к-с» з метою увиразнення настрою, ситуації. Асонансне «о» в поєднанні з глухими дає

можливість відтворити ілюзію руху й звук степу (шелест ковили, прим'ятої трави). Ритм поезії уповільнений, тому він неначе заколисує, бо саме цього ефекту потребує жанр колискової. Ця ситуація робить поезію глибоко функціональною, вона проситься на музику.

У «Величальній колисковій» автор підпорядкує алітерацію художньому завданню: створити настрій лагідної гармонії між дитиною і світом (особливо у так званому «Приспіві»):

*В білій льолі люлі
Спатоньки — спатулі, —
Тато — мама, тато — мама
Колисали...*

Доречно нагадати, що оте ледь вимовне «люлі» — один із засобів, які дають змогу вирізнити жанр колискової. Це слово в народній пісні має різноманітні варіації та звучить як заспів рефрен.

<i>Ой люлі, люлі, Чужим дітям дулі, А нашому калачі, Щоб спав добре уночі. («Ой люлі, люлі») Ой, ну люлі, дитинко, спати, Поки прийде з поля мати... («Ой ну люлі...»)</i>	<i>Люлі, люлі, люлі! Люлі, люлі, люлі! Да виростаї, виростаї в забаву, Козацтву на славу, Вороженькам на розправу. («Люлі, люлі, люлі!»)</i>
--	--

Як засвідчує історія, найстаровиннішою верствою української пісенності є обрядова поезія. Органічний зв'язок календарно-обрядових звичаїв і поезії з повсякденним життям забезпечив їм глибоку живучість і стійкість.

Список літератури

1. ДЕЙ, О.: *Поетика української народної пісні*. Наукова думка, Київ 1978.
2. ДЕЙ, О.: *Спілкування митців з народною поезією. Іван Франко та його оточення*. Наукова думка, Київ 1981.
3. ДЕНИСЮК, І.: *Національна специфіка українського фольклору*. Ін: *Слово і Час*. № 10. 2003. С. 41–45.
4. ДЗЮБА, І.: *У дивосвіті рідної хати*. Ін: *Дніпро*. № 4. 1965. С. 145–152.
5. *Дивна сопілка: Українські народні казки*. Упоряд. та передм. В.Г.Бойка. Веселка, Київ 1972.
6. ЗАБУЖКО, О.: *Український палімпсест*. Комора, Київ 2014.

7. ЛЬНИЦЬКИЙ, М.: *Барви і тони поетичного слова: Літературно-критичний нарис*. Рад. письменник, Київ 1967.
8. ПОТЕБНЯ, А.: *О некоторых символах в славянской народной поэзии*. В Университетской Типографии, Харків 1860.

Folklore as a Source of Genres, Ideas and Images in the Works of the Ukrainian Poet of the Sixties Nicholas Vingranovsky

Oksana Vekua

In this article we are talking about the formation of folk tradition in literary and aesthetic concepts Nicholas Vingranovsky. Folk basis manifested mainly at poetic genres that are deeply rooted in Ukrainian folklore—lyric songs, lullaby, child spivomovky. Analyzes the Ukrainian folk heritage, which is a constant source of power of his poetry.

Key words: poetry, art, folklore, poetry, image, song, motif.

Фольклор как источник жанров, идей и образов в творчестве украинского поэта-шестидесятника Николая Винграновского

Оксана Векуа

В статье речь идет о народнопоэтических традициях в формировании литературно-эстетической концепции Николая Винграновского. Фольклорная основа проявляется главным образом на уровне поэтических жанров, глубоко коренится в украинском фольклоре — лирической песне, колыбельной, детской песенке. Анализируется украинское фольклорное наследие, являющееся постоянным источником творчества поэта.

Ключевые слова: поэзия, творчество, фольклор, лирика, образ, песня, мотив.